

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz - leçon 66

Suite de l'étude du sūtra que nous reprenons depuis le début. Dans cette leçon, nous étudions le 2e extrait du sūtra, à la suite du premier présenté lors de leçon 64. L'extrait étudié dans cette leçon correspond aux extraits étudiés initialement dans les leçons 17, 18 et 20 (pas de leçon 19).

1. Exercice de lecture

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ནི་གང་། ཚོས་ནི་གང་། སངས་རྒྱས་ནི་གང་།
 ཇི་ལྟར་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་མཐོང་ན་ཚོས་མཐོང་། ཇི་ལྟར་ཚོས་
 མཐོང་ན་སངས་རྒྱས་མཐོང་། དེ་སྐད་ཅེས་སྒྲས་བ་དང་། བྱང་ཚུབ་སེམས་
 དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་བྱམས་པས་ཚེ་དང་ལྡན་པ་ཤ་ར་དུ་ཉི་འེ་བྱ་ལ་འདི་
 སྐད་ཅེས་སྒྲས་སོ། ། [བཅུན་པ་ལྷ་རི་འེ་བྱ་འདི་ལ་བཙམ་ལྡན་འདས་ཚོས་གྱི་
 བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་དག་སྟོང་དག་སྲུས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་
 འབྱུང་བ་མཐོང་བ་དེས་ཚོས་མཐོང་ངོ་། ། [སྲུས་ཚོས་མཐོང་བ་དེས་སངས་
 རྒྱས་མཐོང་ངོ་ཞེས་གསུངས་པ་དེ་ལ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་གང་ཞེ་ན།

2. Repère des particules

[རྟེན་ཅིང་+འབྲེལ་བར་+འབྱུང་བ་+ནི་+གང་] [ཚོས་+ནི་+གང་] [སངས་རྒྱས་+ནི་+གང་]
 [ཇི་ལྟར་-རྟེན་ཅིང་-འབྲེལ་བར་-འབྱུང་བ་+མཐོང་+ན་+ཚོས་+མཐོང་] [ཇི་ལྟར་] [ཚོས་
 མཐོང་+ན་+སངས་རྒྱས་མཐོང་] [དེ་སྐད་+ཅེས་+སྒྲས་བ་+དང་།] [བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའ་
 སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་བྱམས་པ་+ས་+ཚེ་+དང་+ལྡན་པ་ཤ་ར་དུ་ཉི་+འེ་+བྱ་+ལ་] [འདི་སྐད་
 +ཅེས་+སྒྲས་+སོ། །] [བཅུན་པ་ལྷ་རི་+འེ་+བྱ་འདི་+ལ་] [བཙམ་ལྡན་འདས་ཚོས་+གྱི་

+བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་+ས་] [དག་སློང་དག་+སྲ་+ས་+ཉེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་
བ་མཐོང་བ་+དེ་+ས་+ཚོས་མཐོང་+ངོ་] [] [སྲ་+ས་+ཚོས་མཐོང་བ་+དེ་+ས་] [སངས་རྒྱས་
མཐོང་+ངོ་] [ཞེས་+གསུངས་པ་+དེ་+ལ་] [ཉེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་+གང་+ཞེ་+ན་] []

3. Vocabulaire

ཉིན་ཅིང་	en dépendant
འབྲེལ་པར་	en connexion
འབྱུང་བ་	surgir, naître
ཞི་	particule emphatique
གང་	quoi, quel
ཚོས་	dharma, phénomène
སངས་རྒྱལ་	bouddha
ངི་ལྟར་	comment, de quelle manière
མཐོང་	voir
ན་	particule conditionnelle
དེ་སྐད་	ainsi
ཅེས་	particule de citation
སྐྱུང་བ་	avoir dit
དང་	particule de liaison
བྱང་ཚུབ་སེམས་དཔའ་	bodhisattva
སེམས་དཔའ་ཚེན་པོ་	mahāsattva
བྱམས་པ་	Maitreya
ས་	particule ergative
ཚོ་དང་ལྡན་པ་	vénérable
ཤར་དུ་ཉི་	Śāradvatī
འི་	particule génitive
བུ་	fils

ལ་	particule directionnelle, oblique
འདི་སྐད་	ainsi
སོ་	particule finale
བཙུན་པ་	vénérable
སྐྱ་རི་	Śāri
འདི་	ceci
བཙེམ་ལྡན་འདས་	Bhagavān
ཀྱི་	particule génitale
བདག་པོ་	maître
ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པ་	omniscient
དགེ་སྤོང་	moine
དག་	pluriel
ཅུ་	qui
དེ་	ce, cela
རྒྱ་	particule finale
ཞེས་	particule de citation
གསུངས་པ་	avoir enseigné
ཞེན་	si l'on demande

4. Analyse grammaticale

Première phrase རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ནི་གང་།

- རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ : sujet nominalisé - "la production dépendante et interconnectée". Construction participiale avec རྟེན་ཅིང་ (gérondif de རྟེན་པ་ "dépendre") et འབྲེལ་པར་ (adverbe de འབྲེལ་བ་ "être connecté") suivis du participe འབྱུང་བ་ ("qui surgit").
- རི་ : particule emphatique - marque le thème de la phrase.
- གང་ : pronom interrogatif - "quoi ?" ou "qu'est-ce que ?".

Deuxième phrase ཚོས་ནི་གང་།

- ཚོས་ : sujet (nominatif) - "le dharma".
- རི་ : particule de topique - établit ཚོས་ comme thème.
- གང་ : pronom interrogatif - "quoi ?".

Troisième phrase སངས་རྒྱས་ནི་གང་།

- སངས་རྒྱས་ : sujet (nominatif) - "le bouddha".
- རི་ : particule de topique - marque le thème.
- གང་ : pronom interrogatif - "quoi ?".

Quatrième phrase ཇི་ལྟར་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་མཐོང་ན་ཚོས་མཐོང་།

- ཇི་ལྟར་ : adverbe interrogatif - "de quelle manière".
- རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ : complément d'objet direct - "la production dépendante". Même construction participiale que précédemment.
- མཐོང་ན་ : verbe avec particule conditionnelle - "si l'on voit". ན་ marque la condition.
- ཚོས་ : complément d'objet direct - "le dharma".
- མཐོང་ : verbe principal - "on voit".

Cinquième phrase ཇི་ལྟར་ཚོས་མཐོང་ན་སངས་རྒྱས་མཐོང་།

- ཇི་ལྟར་ : adverbe interrogatif - "de quelle manière".
- ཚོས་ : complément d'objet direct - "le dharma".
- མཐོང་ན་ : verbe avec particule conditionnelle - "si l'on voit".
- སངས་རྒྱས་ : complément d'objet direct - "le bouddha".
- མཐོང་ : verbe principal - "on voit".

Sixième phrase དེ་སྐད་ཅེས་སྐྱེས་པ་དང་།

- དེ་སྐད་ : adverbe de manière - "ainsi".

- ཅེས་ : particule de citation - marque la fin d'un discours rapporté.
- ལྷོས་པ་ : participe passé - "ayant dit".
- དང་ : particule de liaison temporelle - "et puis", "après que".

Septième phrase བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔལ་སེམས་དཔལ་ཚེན་པོ་བྱམས་པས་ཚེ་དང་ལྷན་པ་གར་དུ་ཉིདི་བྱ་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་སྣོན་སོ། །

- བྱང་རྒྱལ་སེམས་དཔལ་སེམས་དཔལ་ཚེན་པོ་བྱམས་པས་ : sujet (ergatif) - "le bodhisattva mahāsattva Maitreya". La particule ས་ marque l'agent.
- ཚེ་དང་ལྷན་པ་གར་དུ་ཉིདི་བྱ་ : complément indirect - "au vénérable fils de Śāradvatī". དི་ marque le génitif.
- ལ་ : particule oblique - "à", marque le destinataire.
- འདི་སྐད་ : adverbe de manière - "ainsi".
- ཅེས་ : particule de citation - introduit le discours.
- ལྷོས་སོ་ : verbe principal avec particule finale - "a dit".

Huitième phrase བརྩན་པ་ལྷ་རིའི་བྱ་འདི་ལ་བཙམ་ལྷན་འདས་ཚོས་ཀྱི་བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་དགེ་སློང་དག་སྲུས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་དེས་ཚོས་མཐོང་ངོ་། །

- བརྩན་པ་ལྷ་རིའི་བྱ་ : vocatif - "Ô vénérable fils de Śāri".
- འདི་ལ་ : complément circonstanciel - "à ce sujet".
- བཙམ་ལྷན་འདས་ཚོས་ཀྱི་བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་ : sujet (ergatif) - "le Bhagavān, maître du dharma, omniscient". ཀྱི་ marque le génitif de possession, ས་ l'ergatif.
- དགེ་སློང་དག་ : vocatif - "Ô moines". དག་ marque le pluriel.
- སྲུས་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་དེས་ : proposition relative - "celui qui voit la production dépendante". སྲུས་ est le relatif ergatif, དེས་ reprend le relatif.
- ཚོས་ : complément d'objet direct - "le dharma".
- མཐོང་ངོ་ : verbe principal avec particule finale - "voit".

Neuvième phrase སྲུས་ཚོས་མཐོང་བ་དེས་སངས་རྒྱས་མཐོང་ངོ་ཞེས་གསུངས་པ་དེ་ལ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་གང་ཞེ་ན།

- སྲུས་ཚོས་མཐོང་བ་དེས་ : proposition relative - "celui qui voit le dharma". Construction similaire à la précédente.
- སངས་རྒྱས་ : complément d'objet direct - "le bouddha".
- མཐོང་ངོ་ : verbe - "voit".
- ཞེས་ : particule de citation - marque la fin du discours rapporté.
- གསུངས་པ་དེ་ལ་ : complément circonstanciel - "concernant ce qui a été enseigné". ལ་ marque la direction ou le sujet.
- རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་པར་འབྱུང་བ་ : sujet - "la production dépendante".

- གང་ : pronom interrogatif - "quoi ?".
- ཞེན་ : expression interrogative - "si l'on se demande".

5. Traduction littérale

"Qu'est-ce que la production dépendante et interconnectée ? Qu'est-ce que le dharma ? Qu'est-ce que le bouddha ? De quelle manière, si l'on voit la production dépendante, on voit le dharma. De quelle manière, si l'on voit le dharma, on voit le bouddha." Ayant dit ainsi, le bodhisattva mahāsattva Maitreya dit ceci au vénérable fils de Śāradvatī : "Vénérable fils de Śāri, à ce sujet, le Bhagavān, maître du dharma, omniscient, a enseigné : 'Ô moines, celui qui voit la production dépendante voit le dharma. Celui qui voit le dharma voit le bouddha.'" Concernant ce qui a été ainsi enseigné, si l'on se demande ce qu'est la production dépendante...

6. Traduction littéraire

རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་ནི་གང་། ཚོས་ནི་གང་། སངས་རྒྱས་ནི་གང་། ཇི་ལྟར་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་
མཐོང་ན་ཚོས་མཐོང་། ཇི་ལྟར་ཚོས་མཐོང་ན་སངས་རྒྱས་མཐོང་།

Qu'est-ce que la production interdépendante ? Qu'est-ce que le Dharma ? Qu'est-ce que le Bouddha ? En quoi voir la production interdépendante est-ce voir le Dharma ? En quoi voir le Dharma est-ce voir le Bouddha ? »

དེ་སྐད་ཅེས་སྒྲུས་པ་དང་། བྱང་ཆུབ་སེམས་དཔའ་སེམས་དཔའ་ཆེན་པོ་བྱམས་པས་ཆོ་དང་ལྡན་པ་ཤར་བུ་ཉིད་
བྱུང་ལ་འདི་སྐད་ཅེས་སྒྲུས་སོ། །

Telles furent ses paroles et le grand être, le bodhisattva Maitreya répondit ainsi au vénérable Shāriputra :

བཅུན་པ་ལྟ་རིམ་གྱི་འདི་ལ་བཅོམ་ལྡན་འདས་ཚོས་ཀྱི་བདག་པོ་ཐམས་ཅད་མཁྱེན་པས་དགེ་སྦྱོང་དག་སྲུས་རྟེན་
ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་མཐོང་བ་དེས་ཚོས་མཐོང་ངོ། །སྲུས་ཚོས་མཐོང་བ་དེས་སངས་རྒྱས་མཐོང་ངོ་ཞེས་
གསུངས་པ་དེ་ལ་རྟེན་ཅིང་འབྲེལ་བར་འབྱུང་བ་གང་ཞེ་ན།

(C'est le bodhisattva Maitreya qui répond et parle à Śāriputra) « Vénérable Shāriputra, si l'on considère ces paroles que le Bienheureux – le maître omniscient du Dharma – adressa aux moines : "Ô moines, quiconque voit la production interdépendante voit le Dharma. Quiconque voit le Dharma voit le Bouddha", que signifie donc la production interdépendante ? ¹

¹ Traduction Philippe Cornu, éditions Fayard.